

Méréselmélet és mérés technika Környezetmérnök hallgatók részére

Horváthné Drégelyi-Kiss Ágota
Főiskolai tanársegéd, BMF BGK AGI
E-mail: dregelyi.agota@bgk.bmf.hu
URL: www.bmf.hu/users/dregelyia/

1

Metrológiai alapok

2

Alapfogalmak

- **Metrológia**

a mérések tudománya (a mérésekkel kapcsolatos ismeretek teljes köre)

- **Mérendő mennyiség**

a mérőlánc bemenő jele (mennyisége)

- **Befolyásoló mennyiség**

a mérendő mennyiségtől különböző olyan mennyiség, amely hatással van a mérési eredményre.

- **Zavaró mennyiség**

olyan befolyásoló mennyiség, amelynek hatása nem ismert

- **Mérhető mennyiség**

(közvetett mérésnél pl.)

3

Alapfogalmak

- **Mérőszám**

„Egy mennyiség értékének és az érték kifejezésében használt egységnek a hányadosa.”

- **Mérési eredmény**

A mérendő mennyiségnek tulajdonított, méréssel kapott érték + mértékegység + hibák + mérési bizonytalanság

- **Mérési hiba**

A mért mennyiség és a mennyiség „valódi” értéke közötti különbség. Minden mérési eredményt bizonytalanságok terhelnek, ezek okai lehetnek a modell, a mérőeszköz, a mérési eljárás, a mérő személy pontatlansága és a környezet okozta zavarok.

4

Mérési hiba

$$H = x_{\text{mért}} - x_{\text{valódi}}$$

$x_{\text{mért}}$ A mérési eredmény

$x_{\text{valódi}}$ A valódi érték egy adott konkrét mennyiség definíciójának megfelelő érték.

$$H = x_{\text{mért}} - x_{\text{helyes}}$$

Relatív hiba

$$h = \frac{H}{x_{\text{helyes}}} * 100 \quad \%$$

5

Alapfogalmak

■ Mérés

„Műveletek összessége, amelyek célja egy mennyiség értékének a meghatározása.”

■ Mérési bizonytalanság

„a mérés eredményéhez csatolt olyan paraméter, amely a mérendő mennyiségnek indokoltan tulajdonítható értékek szóródását jelenti”

Régebben:

A mérési eredményben fellépő hiba lehetséges mértéke.

A mérendő mennyiség valódi értékét adott valószínűséggel tartalmazó tartomány.

6

Alapfogalmak

■ Megbízhatósági tartomány

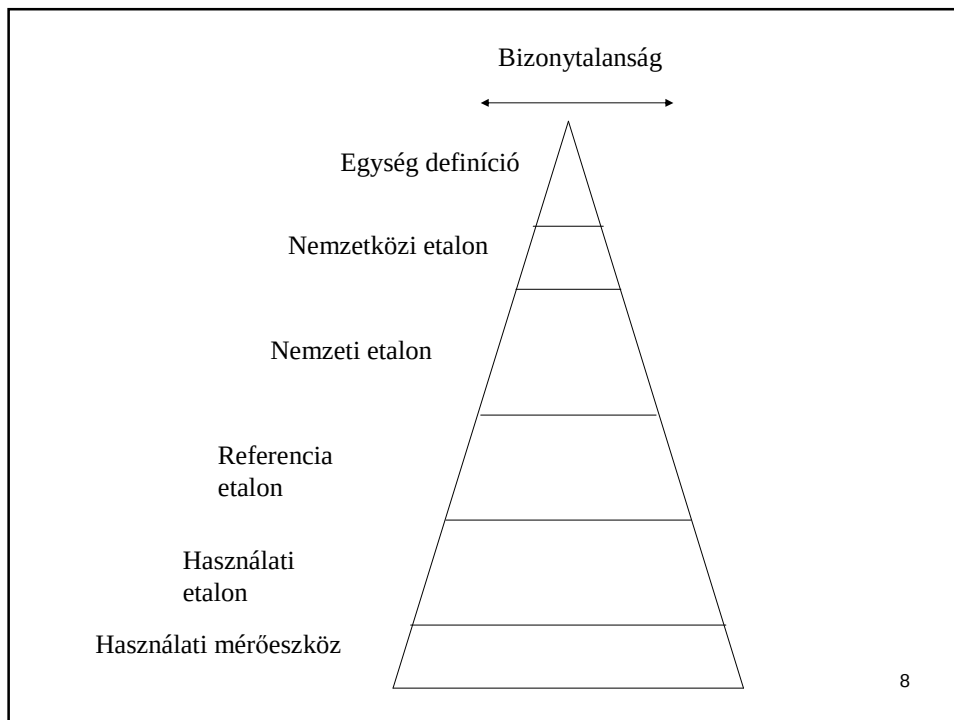
$$P(y - U \leq y_{\text{valódi}} \leq y + U) = 0,95$$

■ Etalon

„mérték, mérőeszköz, anyagminta vagy mérőrendszer, amelynek az a rendeltetése, hogy egy mennyiség egységét, illetve egy vagy több ismert értékét definiálja, megvalósítsa, fenntartsa vagy reprodukálja.

■ Visszavezethetőség

„Egy mérési eredménynek vagy egy etalon értékének az a tulajdonsága, hogy ismert bizonytalanságú összehasonlítások megszakítatlan láncolatán keresztül kapcsolódik megadott referenciához, általában országos vagy nemzetközi etalonhoz.”⁷

Kalibrálás

9

Kalibrálás

A visszavezethetőség alapvető eszköze.

„Azoknak a műveleteknek az összessége, amelyekkel meghatározott feltételek mellett megállapítható az összefüggés egy mérőeszköz vagy egy mérőrendszer értékmutatása illetve egy mértéknek vagy anyagmintának tulajdonított érték és a mérendő mennyiség etalonnal reprodukált megfelelő értéke között.”

10

Kalibrálási eljárások célszerű tartalma

1. Az eljárás hatálya.
2. A kalibrálási elv.
3. A kalibrálással meghatározandó metrológiai jellemzők.
4. Jelölések mértékegységek és meghatározások.
5. Eszközök.
6. Környezeti feltételek és stabilizálódási idő.

11

Kalibrálási eljárások célszerű tartalma

7. Átvétel és előkészítés.
  - a.) Ellenőrzés.
  - b.) Jelölés (címkézés) és nyilvántartásba vétel.
  - c.) Előkészítés, beállítások és a működőképesség ellenőrzése.
  - d.) Az etalonok előkészítése (ha szükséges) és ellenőrzése.
  - e.) Biztonsági intézkedések.
  - f.) Jegyzőkönyv előkészítés.

12

Kalibrálási eljárások célszerű tartalma

8. Kalibrálás.

- a.) Műveleti sorrend és adatrögzítés.
- b.) Metrológiai jellemzők kiszámítása.
- c.) Mérési bizonytalanságának meghatározása.
- d.) Minősítés.
- e.) Előkészítés szállításra vagy visszaadásra.
- f.) Megjelenítés (jegyzőkönyv és bizonyítvány minta)

13

Mérésügyi törvény

14

Mérésügyi törvény

- 1991. évi XLV. törvény a mérésügyről és a végrehajtásáról szóló 127/1991. (X. 9.) Kormányrendelet
- Hatálya kiterjed:
  - A mérésügyi szervezetek tevékenységére
*volt OMH, 2007. jan. 1-től Magyar Kereskedelmi Engedélyezési Hivatal Metrológiai Főosztálya ,
másrészt a regionálisan szervezett Területi Mérésügyi és Műszaki Biztonsági Hatóságok*
  - A mértékegységek használatára
  - A joghatással járó mérésekre

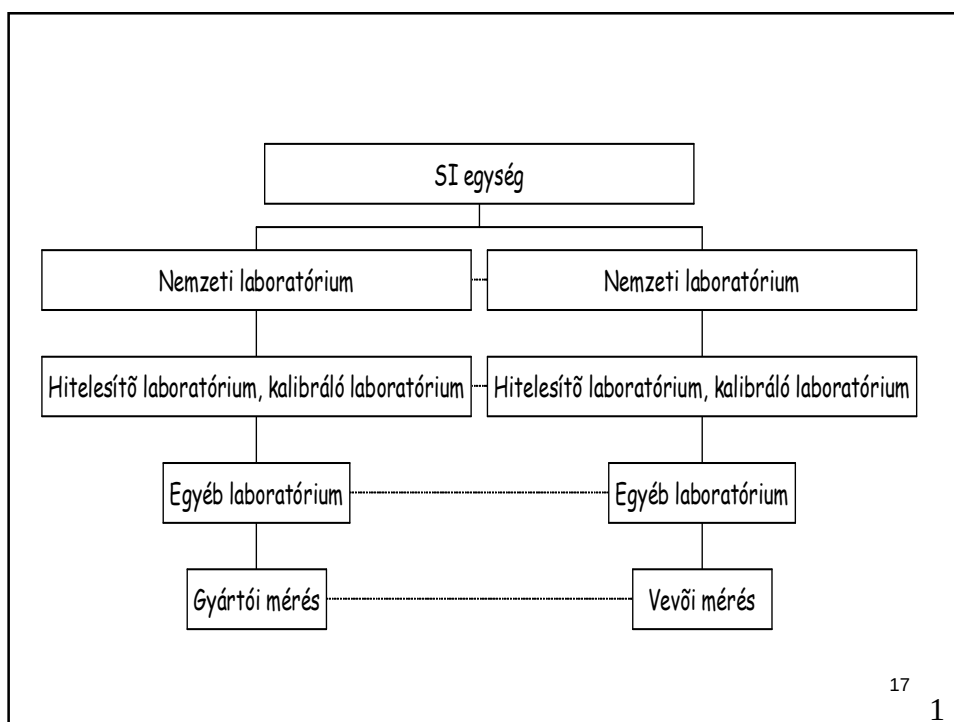
15

A mérésügyi szervezet feladata

- Nemzetközi feladatok.
Országos etalonok fenntartása, leszármaztatása.
- Típusvizsgálat.
Hitelesítés.
Engedélyezési feladatok.
Ellenőrzés.
Egyéb tevékenységek.

16

Hitelesítés

- „Célja annak elbírálása, hogy a mérőeszköz megfelel-e a vele szemben támasztott mérésügyi előírásoknak.”
- A hitelesítés hatósági tevékenység.
- Joghatással járó mérés hitelesített, vagy használati etalonnal ellenőrzött mérőeszközzel végezhető.
- Kötelező hitelesítésű mérőeszköz esetében hitelesítés (hitelesítést helyettesítő minősítés).
- Nem kötelező hitelesítésű mérőeszköz esetében kalibrálás, mérés technikai vizsgálat.

18

1

Hitelesítés

- Típusvizsgálat előzi meg.
- Általában referencia körülmények között történik (HE szerint).
- Mérési jegyzőkönyv készül.
- Hitelesítési bizonyítvány készül.
- Minősítés megtörténik (megfelel/nem felel meg).
- Érvényesség meghatározott.
- Megfelelőség-tanúsítás megtörténik.

19

1

	A mérőeszköz hitelesítése	
	<i>Kötelező</i>	<i>Nem kötelező</i>
<i>A mérőeszköz ellenőrzését Hivatal végzi</i>	Hitelesítés	Kalibrálás (méréstechnikai vizsgálat)
<i>A mérőeszköz ellenőrzését nem a Hivatal végzi</i>	Hitelesítést helyettesítő minősítés	Saját kalibrálás Akkreditált kalibrálás Kalibrálás ISO 17025 szerint

A kötelező hitelesítésű eszközök köre

- Kereskedelmi méterrudak
- Kereskedelmi űrmértékek
- Kipufogógáz-elemzők
- Vízmérők
- Villamos fogyasztásmérők
- Szerencsejátékra szolgáló eszközök
- Stb.

21

A hitelesítést tanúsító nemzeti jelek

- a körbe foglalt Szent Koronát, két oldalán a hitelesítés évének két utolsó számjegyét és alatta középen a hitelesítő egyéni jelölését tartalmazó fémzár (plomba), illetve bélyegző,
- a fekvő téglalapba zárt Szent Korona, mellette az " MKEH" felirattal és az alatt egyedi azonosító jelöléssel.

(új mérőeszköz tanúsítása.pdf)

22

Példa kötelező hitelesítésre

■ Rulettkerék.pdf

23

hitelesítés	kalibrálás
a jog eszközei által szabályozott (hatósági) tevékenység	nem hatósági tevékenység
mérésügyi hitelesítést csak az MKEH (volt OMH) végezhet	mérőeszközöket bárki kalibrálhat
hitelesíteni a jogszabály által meghatározott mérőeszközöket kell	kalibrálni bármely eszközt lehet, ha a visszavezetettséget igazolni szükséges
a hitelesítésnek jellemzően előfeltétele amérőeszköztípusra vonatkozó hitelesítési engedély megléte	a kalibrálásnak nincs engedélyezési előfeltétele
a (sikeres) hitelesítést tanúsító jel (hitelesítési bélyeg, plomba stb.) és/vagy hitelesítési bizonyítvány tanúsítja	a kalibrálás eredményeként kalibrálási bizonyítvány készül
a hitelesítési bizonyítvány hatósági dokumentum és meghatározott időtartamig érvényes	a kalibrálási bizonyítvány nem hatósági dokumentum és nincs érvénytartama
a hitelesítést jogszabályban előírt időközönként meg kell ismételni	a kalibrálás megújításáról a tulajdonos saját hatáskörében és saját felelősségére dönt

Mérőműszerek irányelv 2004/22/EC irányelv

MID – Measurement Instruments
Directive

25

MID

- **Célja**
    - A joghatással járó mérésekre legyen egységes előírás az EU-ban.
  - **Régi megközelítés**
    - A direktívák részletes műszaki követelményeket tartalmaznak
    - A hazai jogrendbe miniszteri rendeletekkel átültetik
    - Hatósági megfelelés tanúsítás
  - **Új megközelítés**
    - Alapvető követelmények a direktívában, műszaki követelmények a nem kötelező használatú szabványokban
    - A hazai jogrendbe miniszteri rendeletekkel átültetik
    - 2004/22/EK irányelv a mérőműszerekről
- A mérőműszer ennek értelmében egy termék, amelynek szabad áramlását biztosítani kell.

26

MID

- A 16 db régi direktíva (1970) jelentős részét felváltja egy egységes mérőeszköz irányelv.
- A MID hatálya alá eső mérőműszer csoportok
  - Víz-, gáz-, villamos fogyasztásmérők
  - Hőmennyiségmérők
  - Átfolyó folyadékok mérőeszközei (víz nem)
  - Automatikus mérlegek
  - Viteldíjmérők
  - Hossz-, térfogatmérők
  - Méretek meghatározására alkalmas műszerek
  - Kipufogófáz elemző műszerek

27

MID

- Globális megközelítés
  - Jogilag nem szabályozott területeken a kölcsönös elismerési megállapodásokkal
  - Jogilag szabályozott területeken a tanúsítási modulrendszer alkalmazásával (A-H)

28

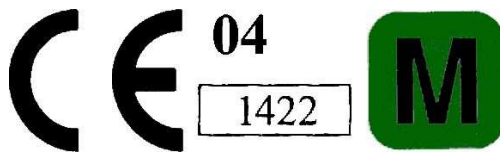
Jelek

Közösségi típusjóváhagyás, uniós hitelesítési engedély

közösségi első hitelesítési jel

uniós irányelvnek való megfelelés
+ metrológiai megfelelés

29

Mérésirányítási rendszerek

30

Mérésirányítási rendszerek

- Mérésirányítási rendszer (a mérés szabályozási rendszere)
- A **metrológiai megerősítéshez** és a mérési folyamatok **folyamatos szabályozásának** megvalósításához szükséges egymással összefüggő vagy egymással kölcsönhatásban álló elemek összessége.
- Az előírt metrológiai követelmények teljesülését biztosítja
- **MSZ EN ISO 10012:2003**
Mérésirányítási rendszerek. A mérési folyamatokra és a mérőberendezésekre vonatkozó követelmények

31

Mérésirányítási rendszerek

MSZ EN ISO 10012:2003 felépítése:

Bevezetés

1. Alkalmazási terület
2. Rendelkező hivatkozások
3. Szakkifejezések és meghatározások
4. Általános követelmények
5. A vezetőség felelőssége
6. Gazdálkodás az erőforrásokkal
7. Metrológiai megerősítés és a mérési folyamatok
8. A mérésirányítási rendszer elemzése és fejlesztése

32

Mérésirányítási rendszerek

1. A vezetőség felelőssége

- metrológiai feladatkör
- vevőközpontúság
- minőségcélok
- vezetőségi átvizsgálás

2. Erőforrások (emberi, tárgyi, információ, beszállítók)

3. Mérési folyamat és metrológiai megerősítés

- konfirmálás (metrológiai megerősítés)
- a mérés folyamata
- visszavezethetőség és mérési bizonytalanság

4. Elemzés, fejlesztés

33

3. A mérési folyamat megvalósítása és a metrológiai megerősítés (konfirmálás)

Metrológiai megerősítés = kalibrálás + igazolás (verifikálás)

Kalibrálás: „azoknak a **műveleteknek** az összessége, amelyekkel meghatározott feltételek mellett megállapítható az **összefüggés** egy mérőeszköz (mérőrendszer) értékmutatása illetve egy mértéknek vagy anyagmintának tulajdonított érték és a mérendő mennyiség etalonnal reprodukált megfelelő értéke között”

Igazolás (verifikálás): „annak megerősítése objektív bizonyíték szolgáltatásával, hogy az előírt követelmények teljesülnek”

Érvényesítés/jóváhagyás (validálás): „annak megerősítése objektív bizonyíték szolgáltatásával, hogy az **adott szándék szerinti használathoz vagy alkalmazáshoz** előírt követelmények teljesülnek”

34

A metrológiai megerősítési (konfirmálási) folyamat

■ Bemenet

- a vevői metrológiai követelmények

Azok a mérési követelmények, amelyeket a vevő a termelési folyamataihoz lényegesként meghatározott (**vevői hatáskör**)
Kifejezhető: legnagyobb mérési hiba, működési határérték, stb.

- a mérőberendezés metrológiai jellemzői

Meghatározása: gyakran kalibrálással és/vagy vizsgálattal (a metrológiai szervezet a megerősítési rendszeren belül előírja és ellenőrzi az összes szükséges tevékenysége

A kalibrálási folyamat bemenetei: mérőberendezés
etalon
eljárás (környezet is)

A kalibrálás eredménye: kalibrálási bizonyítvány
mérési bizonytalanság

Összehasonlítás: $a - b$ (ISO 9000:2000 – verifikálás)

35

A metrológiai megerősítési (konfirmálási) folyamat

■ Kimenet

a mérőberendezés metrológiai megerősítési állapota

Igazolási dokumentum: igazolás (verifikálás) eredménye

kalibrálási/vizsgálati bizonyítvány/jkv.
mérőberendezés állapotának azonosítása
(lezárás, jelölés, stb.)

A mérőberendezés felhasználható arra a célra, amelyre megerősítették

36

A metrológiai megerősítési folyamat feljegyzései

Gyártó, típus, gyártási szám, a konfirmálás időpontja, (időköz) a megengedett maximális hibák mértéke, környezeti feltételek, a kalibrálás bizonytalansága, a karbantartás részletei, a használatra vonatkozó korlátozások, a konfirmálást végző személyzet, (felelősök), kalibrálási bizonyítvány (azonosító, visszavezetettség bizonyítéka), a szándék szerinti használat követelményei.

A feljegyzések elkészíthetők: kézírással, géppel, elektronikusan

■ A mérés folyamata

A mérési folyamatokat

tervezni (metrológiai követelmények – vevő, szervezet, jog)

validálni (érvényesíteni/jóváhagyni) (mérési eljárás)

bevezetni (személy, környezet, információ)

dokumentálni (a megfelelés igazolása)

ellenőrizni (időpont, eredmény, felelős) kell.

37

Visszavezethetőség és mérési bizonytalanság

- **Visszavezethetőség:** „a mérési eredménynek, vagy egy etalon értékének az a tulajdonsága, hogy ismert bizonytalanságú összehasonlítások megszakítatlan láncolatán keresztül kapcsolódik megadott referenciákhoz, általában országos vagy nemzetközi etalonhoz”

Minden mérési eredménynél biztosítani kell.

A feljegyzéseket meg kell őrizni a szükséges ideig.

- **Mérési bizonytalanság:** „a mérési eredményhez társított paraméter, amely a mérendő mennyiségnek megalapozottan tulajdonítható értékek szóródását jellemzi”

A mérésirányítási rendszerbe tartozó minden mérési folyamatnál:

becsülni és dokumentálni kell

Időpontja: a mérőberendezés **konfirmálása** és
a mérési folyamat **érvényesítése előtt**.

38

Az autóipari beszállítók többségteljesítményei

MSA – Measurement System Analysis

39

A QS 9000 autóipari többségteljesítmény

7 kötet

- 1) QS 9000 (alap) - 3 rész + mellékletek
- 2) QSA (a minőségügyi rendszer értékelése)
- 3) PPAP (gyártott termék - első minta jóváhagyási folyamata)
- 4) APQP (minőségtervezés)
- 5) SPC (statisztikai folyamatszabályozás)
- 6) MSA (mérőrendszerek elemzése)**
- 7) FMEA (hibamód - és hatáselemzés)

40

A Mérési Rendszer lehetséges hibái

Pontosság: a mért értékek átlaga és a referenciaérték különbsége

Ismételhetőség: a kapott mérési eredmények eltérése, amikor egy mérést végző személy ugyanazt a jellemzőt többször méri

Reprodukálhatóság: a mérési eredmények átlagainak különbsége, ha több személy ugyanazzal a mérőeszközzel ugyanazt a jellemzőt ugyanazon a darabon méri

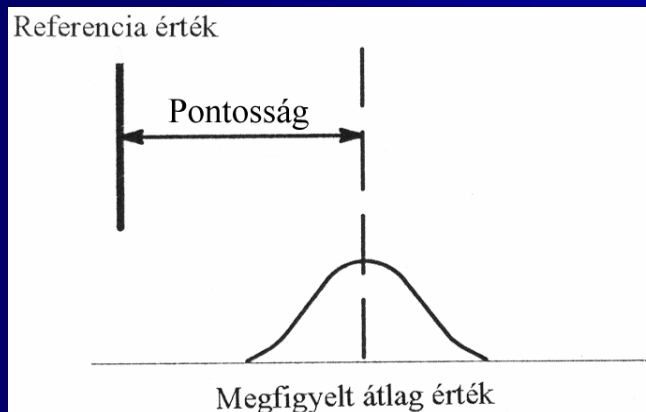
Stabilitás: különböző (hosszabb) időtartam alatt ugyanazon a mintán (vagy darabon) végzett mérések átlagainak különbsége

Linearitás: a mérési tartományon belül észlelt torzítás-eltérés

41

A Mérési Rendszer lehetséges hibái

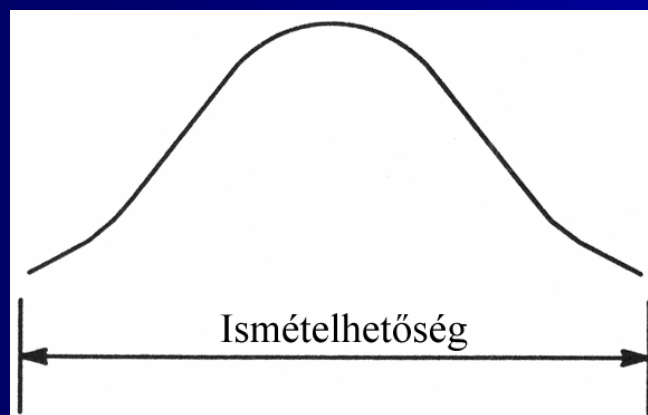
Pontosság

42

A Mérési Rendszer lehetséges hibái

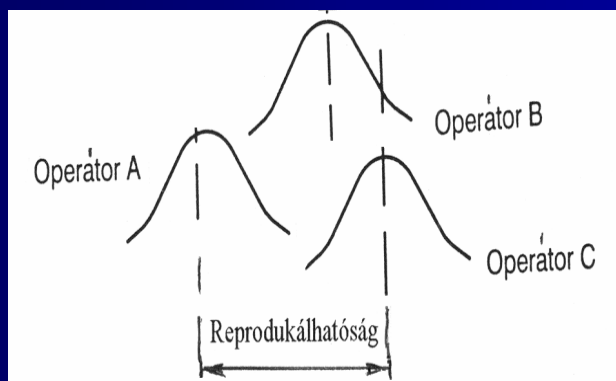
Ismételhetőség

43

A Mérési Rendszer lehetséges hibái

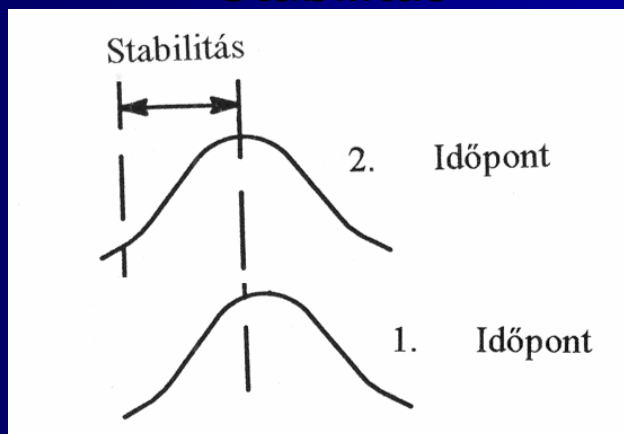
Reprodukálhatóság

44

A Mérési Rendszer lehetséges hibái

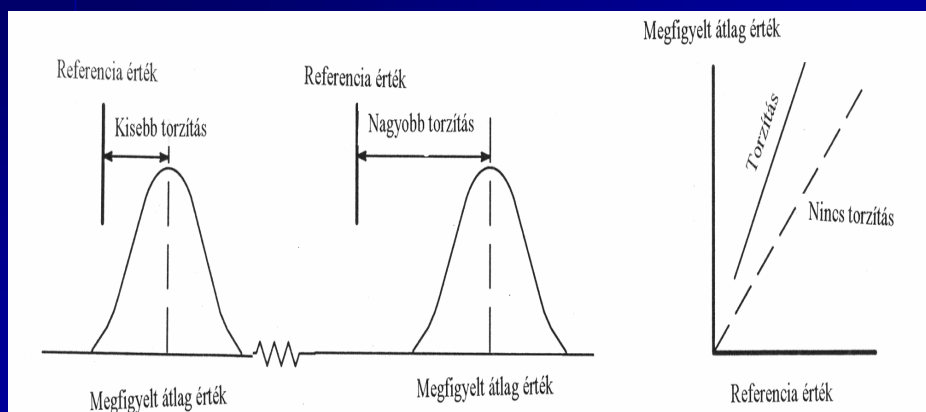
Stabilitás

45

A Mérési Rendszer lehetséges hibái

Linearitás

A mérési rendszer elemzése

Cél: Az eredményeket befolyásoló eltérések okainak jobb megértése. A mérési rendszer határainak meghatározása.

Mi jellemzi a MR leírására használt eloszlást?

- az eloszlás helyzeti értéke, másképpen az **átlag** helye

stabilitás, pontosság, linearitás

- az eloszlás terjedelme (szélessége), **R**
ismételhetőség, reprodukálhatóság

Minden elemzés tartalmazzon **grafikus** technikát!

47

Mikor alkalmazzuk a MR vizsgálatot?

- Az **új** mérőberendezés elfogadásának feltétele.
- Mérőeszközök **összehasonlítás**ára.
- A nem megfelelőnek tartott mérőeszköz **kiértékelés**ekor alap (bázis).
- A mérőberendezés **javítás** előtti és utáni **összehasonlítás**ára.
- A folyamateltérés és a gyártási folyamat **elfogadási** szint **számítás**ához nélkülözhetetlen elem.
- A mérőeszköz **jelleggörbe** meghatározásához szükséges információ

48

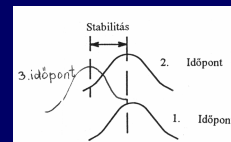

A mérési rendszer vizsgálat előkészítése, végrehajtása

1. **Megtervezzük** az alkalmazott megközelítési módot
2. **Meghatározzuk** :
  - a minta nagyságát,
  - a mérést végző személyek számát,
  - hányszor ismétljük meg a méréseket
3. **A mérő személy(ek) kiválasztása**: azokat választjuk elsősorban, akik egyébként is használják a mérőeszközöket
4. **A mintadarabok kiválasztása** A folyamatból választjuk ki a mintát, a teljes terjedelmet reprezentálva
5. **A megkülönböztető képességének meghatározása**
6. **Meg kell győződni** arról, hogy a mérési módszer (személy + eszköz):
  - a mérési eljárás utasításait követi
  - a jellemző méretet méri (tévedés kiküszöbölése miatt).
6. **Biztosítani kell a mérések statisztikai függetlenségét!**

49

Stabilitás

A MR stabilitása - Statisztikai stabilitás

A MR vagy folyamat statisztikai stabilitása:

lehetőséget nyújt a MR vagy folyamat jövőbeli működésének becslésére

Az R&R vizsgálat ismeretlen stabilitási állapot mellett több kár, mint haszon, mert a szakszerűtlen beavatkozás miatt, pl. növekedhet a MR eltérése (σ)

Mi a legfontosabb feladat?

- A zavaró tényezők meghatározása és a **zavarállapot kiküszöbölése**.
- A felismert és azonosított **zavartényezőket meghatározzuk és rangsoroljuk**.

Ennek eszköztára: ok-okozati diagram, folyamatábra, folyamatmodell.

- A statisztikai **stabilitás meghatározása**; ennek **eszköze** az **ellenőrző kártya**

Stabilitás meghatározása

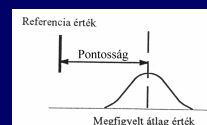
- 1) A minta **kiválasztása**, a referencia érték megállapítása, (**etalon**)
- 2) Rendszeres időközönként (naponta többször, v. naponta, v. hetente, stb.) a kiválasztott mintát háromszor vagy ötször **megmérjük**
- 3) Az adatokat **átlag-terjedelem vagy átlag-szórás ellenőrző kártyán** vezetjük
- 4) A beavatkozási határok (alsó, ill. felső ellenőrző határok) kiszámítása és a kártyán történt bejelölése után a kártya **kiértékelését** végezzük el, megállapítva a szabálytalan vagy nem stabil állapotokat
- 5) Meghatározzuk a mérések standard szórását, **összehasonlítjuk** a folyamat szórásával. Megállapítjuk, hogy a MR ismételhetősége megfelelő-e

Probléma esetén:

kísérlettervezés vagy más elemzéses **probléma megoldó technikák** alkalmazása

51

Pontosság

A pontosság megállapításának mi a feltétele?

A **referenciaérték** ismerete („valódi” méret)

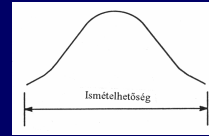
A mérő személyek (operátorok) által mért értékek **átlag**ának kiszámítása

Milyen lehetőségek vannak a pontosság megállapítására?

- 1) A minta minden darabját pontosan megmérjük a mérőszobában.
- 2) Ugyanezt a darabot (darabokat) 10-szer megmérjük a mérést végző személlyel, a vizsgálandó mérőeszközzel.
- 3) Kiszámítjuk a mérések átlagát.
- 4) Kiszámítjuk a pontosságot. $\text{Pontosság} = \text{referencia érték} - \text{átlag}$
- 5) Kiszámítjuk a pontosság százalékát. $\text{Pontosság \%} = 100 \cdot (\text{pontosság} / \text{folyamateltérés vagy tûrésszélesség})$.

52

Ismételhetőség

Az ismételtetés az az eltérés, amely úgy jelentkezik, hogy ugyanaz a mérő személy, ugyanazzal a mérőeszközzel, ugyanazt a jellemzőt méri, ugyanazon a darabon.

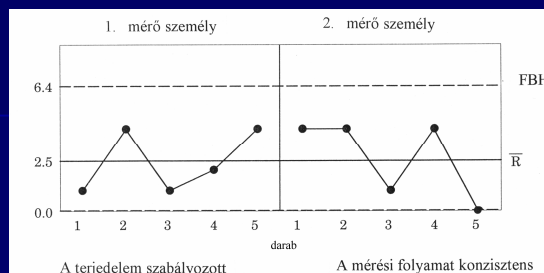
Melyek az ismételtetési hiba forrásai?

- az eszköz által okozott **mérési** eltérés,
- **helyzeti** eltérés (ezt a mérendő mennyiség alakhibája, pl. kúposág, köralak hiba, stb. okozhatja).

Az **x - kártya** mutatja a mérési folyamat torzítatlanságát

53

Ismételhetőség

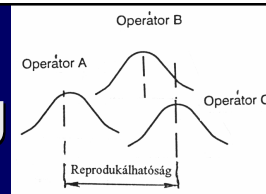

- A gyártási folyamatból kiválasztunk 5 db mintát (vagy több darabot)
- Kijelölünk két mérést végző személyt (vagy hármat)
- Minden darabot többször (pl. 3-szor) megmér minden személy
- A mért értékeket táblázatban rögzítjük
- Minden munkadarabhoz **x** és **R**, majd **x** és **R** értékeit kiszámítjuk

$$R = \sum R_i / (\text{személyek száma} * \text{darabok száma})$$

- Megrajzoljuk az ismételtetés ellenőrző terjedelem-kártyát ⁵⁴

Reprodukálhatóság

Reprodukálhatóság:

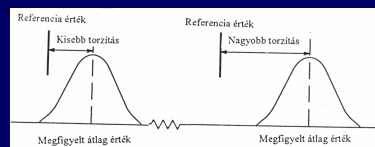
különböző mérő személyek,
ugyanazzal a mérő eszközzel,
ugyanazt a jellemzőt mérik,
ugyanazon a darabon,
közel azonos időben.

A mérési folyamat **reprodukálhatósága** magába foglalja, hogy a mérő személyek közötti ingadozás konzisztens.

x - kártyán látható: összehasonlítjuk a mérést végző személyek átlagait minden egyes darabra.

55

Linearitás

A **linearitás** a mérőeszköz feltételezett mérési tartományában a

pontosság értékei közötti eltérés

A mérőeszköz linearitásának **mérőszáma** = a regressziós egyenes meredeksége * a darabokra vonatkozó folyamateltéréssel (vagy tűrésmezővel).

A **%-ban** kifejezett linearitás =

$100 * \text{linearitásmérőszáma} / \text{folyamateltérés (vagy tűrésmező)}$.

Ajánlott **elemzési technika**:

korrelációs diagram a legjobban illeszkedő egyenessel

Linearitás

Mi az oka a linearitási hibának?

A mérőeszközt nem megfelelően kalibrálták a működési terület eltérő részein.

Hibás a legkisebb vagy legnagyobb minta.

Kopott a mérőeszköz.

A mérőeszköz belső, konstrukciójából eredő jelleggörbe nem lineáris

Hogyan mérjük, számoljuk?

Pl.: 5 darabot kiválasztunk a MR működési terjedelméből.

Minden darabot megmérünk – a referencia érték miatt.

Minden darabot egy személy 12-szer megmér (a darabok választása véletlenszerű)

Kiszámítjuk a darab átlagokat és a torzítás átlagot minden darabnál.

Az adatokat táblázatban rögzítjük.

57

Regressziós egyenes és illeszkedése

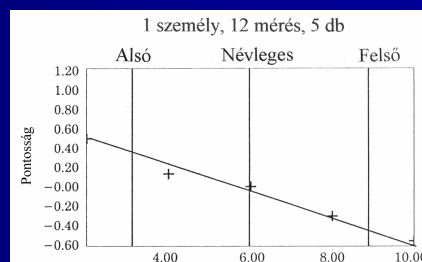
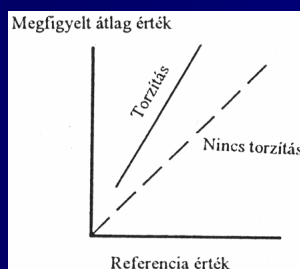
Linearitás diagram

$y = b + a \cdot x$, ahol:

x = referencia érték

y = torzítás

a = meredekség

R&R vizsgálat

- A mérési rendszer eltéréseit nemcsak a nem megfelelő pontosságú mérőeszközök okozhatják, hanem a mérést végző személyek is. Folyamatos gyártásnál az ellenőrzést több operátor (minőségellenőr) végzi, és a cél az, hogy az adott alkatrész különböző személyek által végzett mérései a lehető legjobban megközelítsék egymást.
- Az R&R vizsgálat során több személy (q db), több alkatrész (r db) vizsgálatát végzik el, ismételt (p db) mérések során. Általában $q=3$, $r=10$ és $p=3$.

Az ingadozás forrásainak felbontása:

- Mérési eredmények eltérése
  - alkatrészek közötti különbség
  - mérőrendszer okozta különbség
    - mérőeszköz (ismételhetőség)
    - operátor (reprodukálhatóság)

59

R&R vizsgálat

A mérési eredmények eltérését jellemző variancia az alábbi összetevőkből épül fel:

$$R \& R = \hat{\sigma}_{\text{reprodukálhatóság}}^2 + \hat{\sigma}_{\text{ismételhetőség}}^2$$

$$\hat{\sigma}_{\text{teljes}}^2 = \hat{\sigma}_{\text{alkatrész}}^2 + \hat{\sigma}_{\text{mérés}}^2$$

$$\hat{\sigma}_{\text{reprodukálhatóság}}^2 = \hat{\sigma}_{\text{operátor}}^2 + \hat{\sigma}_{\text{operátor*alkatrész}}^2$$

$$\hat{\sigma}_{\text{mérés}}^2 = \hat{\sigma}_{\text{reprodukálhatóság}}^2 + \hat{\sigma}_{\text{ismételhetőség}}^2$$

60

R&R vizsgálat

$$R \& R = \hat{\sigma}_{\text{ismételhetőség}}^2 + \hat{\sigma}_{\text{reprodukálhatóság}}^2$$

$$R \& R\% = \frac{R \& R}{\hat{\sigma}_{\text{teljes}}^2}$$

Minősítési kritériumok:

$R \& R\% \geq 10\%$: Megfelelő

$10\% < R \& R \leq 30\%$: Megfontolással elfogadható

$R \& R > 30\%$: Nem megfelelő

Mérőeszköz-képesség vizsgálat

$$C_g = \frac{T * 0,15}{s_g}$$

$$C_{gk} = \text{Min} \left\{ \frac{(X_v + 0,075 * T) - \bar{x}_g}{3 * s_g}; \frac{\bar{x}_g - (X_v - 0,075 * T)}{3 * s_g} \right\}$$

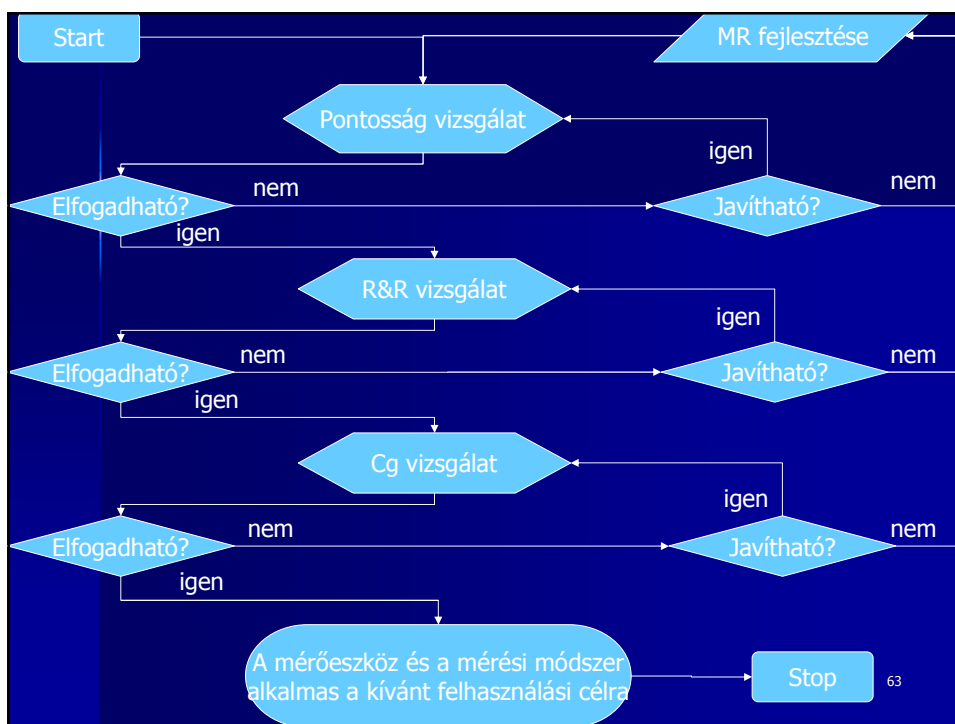
Minősítési kritériumok:

$C_{gk} \geq 1,67$: Megfelelő

$1,67 > C_{gk} \geq 1,33$: Megfontolással elfogadható

$C_{gk} < 1,33$: Nem megfelelő

62

R&R példa: Furatátmérő mérése					± 0,1mm furatátmérő tűűré	
Furat	Operátor 1		Operátor 2		Operátor 3	
	Mérés 1	Mérés 2	Mérés 1	Mérés 2	Mérés 1	Mérés 2
1	24,370	24,379	24,364	24,366	24,367	24,369
2	24,377	24,376	24,374	24,375	24,378	24,380
3	24,364	24,370	24,363	24,363	24,362	24,366
4	24,371	24,371	24,370	24,369	24,369	24,373
5	24,362	24,362	24,361	24,363	24,362	24,360
6	24,365	24,364	24,365	24,363	24,366	24,367
7	24,363	24,365	24,363	24,365	24,365	24,362
8	24,363	24,366	24,368	24,366	24,365	24,367
9	24,363	24,364	24,360	24,362	24,364	24,361
10	24,364	24,360	24,371	24,370	24,367	24,370

minta	Operátor 1		Operátor 2		Operátor 3		átlag
	átlag	R	átlag	R	átlag	R	
1	24,375	0,009	24,365	0,002	24,368	0,002	24,369
2	24,377	0,001	24,374	0,001	24,379	0,002	24,377
3	24,367	0,006	24,363	0,000	24,364	0,004	24,365
4	24,371	0,000	24,370	0,001	24,371	0,004	24,371
5	24,362	0,000	24,362	0,002	24,361	0,002	24,362
6	24,365	0,001	24,364	0,002	24,367	0,001	24,365
7	24,364	0,002	24,364	0,002	24,363	0,003	24,364
8	24,365	0,003	24,367	0,002	24,366	0,002	24,366
9	24,364	0,001	24,361	0,002	24,363	0,003	24,362
10	24,362	0,004	24,371	0,001	24,369	0,003	24,367
átlag	24,367		24,366		24,367		65

**A mérési eredményt
befolyásoló tényezők és
nagyságuk megadása**

Mérési hiba

- Eredet szerint
  - Mérő személy hibája
  - Mérőeszköz hibája
  - Mérendő munkadarab
- Jelleg szerint
  - Rendszeres
  - Véletlen
  - Durva

67

A hiba rendszáma

- A hiba nagyságrendje a hatványsorban elfoglalt helyét jelenti.
  - Sin és tg fv.: elsőrendű
  - Cos fv.: másodrendű hiba

68

Abbe-hiba

- A mért munkadarab és az összehasonlításra használt etalon tengelyei egy egyenesbe esnek
- Abbe-elv megsértése: tolómérő
- Koszinusz hiba
- Parallaxis hiba

69

További hibák

- Mérőerő okozta hiba (benyomódás)
- Nullponti hiba
- Mérőeszköz tapintóinak beállítási hibái

70

Rendszeres hibák

- Korrekció
Helyes érték=mért érték+korrekció
- Skálahibák
- Irányváltási hiba
- Mérőeszköz tapintóinak beállítási hibája (pl. mikrométer pofáinak síkpárhuzamosságtól való eltérése)
- Hőmérsékleti hiba

71

A mérési eredmény bizonytalansága

72

A mérési bizonytalanság filozófiája

- Egy X mérendő mennyiség értéke pontosan nem ismert
- Az x mérési eredmény az $E(X)$ várható érték egyik becslése
- Az $u(x)$ standard bizonytalanság a $V(X)$ variancia becslésének négyzetgyöke
- A típusú kiértékelés
Ismételt mérések statisztikai értékelése
- B típusú kiértékelés
A várható értéket és a varianciát más módszerekkel becslik.

73

A GUM módszer

- A mérési bizonytalanság összes fontos összetevőjének azonosítása
- A mérési bizonytalanság minden egyes összetevője standard bizonytalanságainak kiszámítása
- Az eredő standard bizonytalanság számítása
- A kiterjesztett bizonytalanság (U) számítása
Ha az eloszlás normálisnak feltételezett, akkor $k=2$ kiterjesztési tényezőt kell használni.
- A mérési eredmény megadásának módja

$$Y = y \pm U$$

U : kettőnél nem több értékes számjegy

A mérési bizonytalanság összetevői általános esetben

- nem reprezentatív mintavétel,
- a kalibrált mérőeszköz ismétlőképessége,
- a befolyásoló mennyiség(ek) hatása,
- analóg mérőeszköz kijelzésének véges felbontása miatti leolvasási bizonytalanság,
- digitális mérőeszközök kvantálási és kijelzési hibájából fakadó bizonytalanság,
- etalonok "pontatlansága",
- mérési módszerből fakadó bizonytalanság,
- mérőszemély torzítása.

75

Mennyiség	Becslés	Standard bizonytalanság	Valószínűségi eloszlás	Érzékenységi együttható	Bizonytalansági Járulék
X_i	x_i	$u(x_i)$		c_i	$u_i(y)$
X_1	x_1	$u(x_1)$		c_1	$u_1(y)$
X_2	x_2	$u(x_2)$		c_2	$u_2(y)$
X_N	x_N	$u(x_N)$		c_N	$u_N(y)$
Y	y				$u(y)$

$$c_i = \frac{\partial f}{\partial x_i} = \frac{\partial f}{\partial X_i} \Big|_{X_i = x_i}$$

$$u_i(y) = c_i u(x_i)$$

$$u^2(y) = \sum_{i=1}^n u_i^2(y)$$

Az eredmény megadása

$$Y = y \pm U$$

Alakban történik, ahol

$$U = k * u(y)$$

76

Kiterjesztési tényező

A valószínűségi határ (k*s)	A valószínűségi szint
1s	68,27%
1,96s	95,00%
2,00s	95,45%
2,57s	99,00%
3,00s	99,73%
3,29s	99,90%

77

1. Példa

Gömb térfogatát kell meghatározni átmérőméréssel, kengyeles mikrométerrel. Feltételezzük, hogy mind a mérendő tárgy, mind a mérőeszköz pontosan 20,000 °C-on van, és a mikrométernek nincs rendszeres hibája.

n=16

$$\bar{d} = 24,99mm$$

$$s(d) = 0,024mm$$

$$u(\bar{d}) = \frac{s(d)}{\sqrt{n}} = ? \quad V = ? \quad c_1 = \frac{\partial V}{\partial d} = ?$$

$$u_c = \sqrt{c_1^2 \cdot u^2(\bar{d})} = ?$$

$$U = k \cdot u_c = ?$$

78

2. példa

- Mérőeszköz kalibrálási bizonyítványában vagy gyártási specifikációban adott a mérési bizonytalanság

79

Mérőeszközök kiválasztása

- Az ellenőrizendő mérethez megfelelő névleges mérési tartománnyal rendelkező mérőeszköz
- Az ellenőrizendő tűrésmező legalább $1/10$ -e legyen a mérőeszköz osztásértéke és a mérőeszköz bizonytalansága legfeljebb az ellenőrizendő tűrésmező $1/5$ -e vagy inkább $1/10$ -e legyen

80

Felhasznált és ajánlott irodalom

- Fuchs Rudolf: Metrológiai konfirmálás
Nemzeti Szakképzési és Felnőttképzési Intézet, Budapest, 2007
- 1991. évi XLV. Törvény a mérésügyről
- MSZ EN ISO 10012:2003 Mérésirányítási rendszerek. A mérési folyamatokra és a mérőberendezésekre vonatkozó követelmények
- Mérési rendszerek vizsgálata, QS 9000, MSA
- Guide to the expression of uncertainty in measurement, 1993